

PSIHOANALITIČNI POGLED NA SANJE IN SANJARJANJE PRI OTROCIH

Otroške sanje v psihoanalitični ordinaciji

Psihoanalitično razumevanje sanj si težko predstavljamo brez omembe Freuda in njegovega znanega citata iz knjige »Interpretacija sanj«, kjer piše, da je tolmačenje sanj kraljevska pot do razumevanja potlačenih nezavednih vsebin (Freud, 1900). Kar se tiče otrokovih sanj, je Freud menil, da za njihovo razumevanje ne potrebujemo niti analize niti tehničnih metod, ker so »...kratke, jasne, koherentne, lahke za razumevanje, nedvoumne in nevprašljive« (Freud, 1916).

Psihoanalitično razumevanje otrokovih sanj se je začelo spreminjati, ko so se pionirji psihoanalize posvetili neposrednemu opazovanju otrok v njihovem naravnem okolju. Ugotovili so, da interpretacija otrokovih sanj ni kraljevska pot do nezavednega, ampak le ena od možnih poti. Otrokovi notranji konflikti še niso tako potlačeni kot pri odrasli osebi in jih otrok lahko izrazi preko vsakdanje aktivnosti – igre, risanja, fantaziranja. Tudi metoda prostih asociacij, ki je še vedno na voljo pri psihoanalitičnem delu z odrasli, pri obravnavi otroka načeloma ne pride prav. Kot otroški psihoterapevti si za razlago otrokovih sanj pomagamo z znanjem o otrokovem razvoju, njegovih odnosih s pomembnimi drugimi, pozorni smo na vsebine in način, kako otrok o sanjah pripoveduje.

Ko otrok v obravnavi pripoveduje sanje, je včasih težko reči, ali se nanaša na sanje ali na dogodke iz vsakdana ali pa gre le za domišljijsko zgodbo. Otrok lahko začne pripovedovati sanje, a jih zaključi z izmišljotinami. Lahko pove sanje kot nekaj, kar se mu je zgodilo v resničnem svetu. Sanjski, izmišljeni in resnični svetovi se pri otroku močno prepletajo. Njegovo pripovedovanje se podredi občutku vsemogočnosti in t. i. magičnemu mišljenju - značilnem za otroka - ki otrokovo doživljanje spremeni v sprejemljivo in bolj obvladljivo. Na ta način otrok olepšuje svoje sanje, spreminja vsebino, idealizira like in uživa v situacijah, ki mu budnem stanju niso tako prijetne.

Za psihoanalitika pri obravnavi otroka ni pomembno, ali gre za sanje ali le za otrokovo domišljijo in koliko se to prepleta pri njegovem pripovedovanju sanj. Vse, kar otrok pripoveduje, riše ali odigra med seanso, je moč uporabiti za razumevanje otrokovega notranjega sveta.

Pozorni smo tudi na transferni pomen komuniciranja sanj. Otrokov transfer na analitika se ne razvije tako močno kot pri odraslih, saj je otrok preveč odvisen od staršev in sicer tako na mentalni

kot na materialni ravni. A postopoma, ko se terapevtski odnos razvija, postaja analitik pomemben odrasel v otrokovem življenju, ki nudi varen prostor za uprizarjanje notranjih objektivnih odnosov.

Pri otrokovih sanjah smo torej lahko bolj pozorni na način sporočanja notranjih vsebin kot pa na neposredni pomen sanj. Pomembno je, kdaj v seansi nam mali pacient poroča o sanjah ter način, kako to naredi in kaj lahko iz tega potegne. Tako lahko bolje razumemo otrokovo čustvovanje in doživljanje objektivnih odnosov.

Sanje, ki jih pacient predstavi na začetku seanse, imajo lahko drugačen pomen, kot sanje med ali ob koncu terapevtskega srečanja. Otrok je, na primer, lahko nestrpen in želi sanje čim prej povedati analitiku – to je lahko dar analitiku, ki se za sanje zanima. Lahko pa taka nestrpnost izvira iz nujne znebiti se sanj, evakuirati vsebine, ki so otroka zmedle in prestrašile. Otrok ob tem potrebuje odraslo osebo, ki mu sanje pomaga prebaviti. Starejši otroci povejo sanje na začetku ure kot nekaj, kar že sami razumejo, in skušajo tako kljubovati analitiku in mu pokazati svojo moč, kakor da ga ne potrebujejo, ali pa – nasprotno - skušajo izzvati narcistično gratifikacijo s strani analitika.

Drugačen pomen imajo sanje, ki jih pacient pove tekom seanse kot odziv na analitikovo intervencijo. Take sanje lahko razumemo kot pacientovo prosto asociiranje, ki lahko kaže na vzpostavljanje delovne alianse, ko pacient in analitik svobodno izmenjujeta asociacije in mnenja; vsekakor pa so tega zmožni le starejši in mentalno bolj razviti otroci.

Sanje, ki jih pacient pove tik pred zaključkom seanse, ko zmanjka časa za njihovo obravnavo, lahko predstavljajo del pacienta, ki ga pacient želi pustiti analitiku – otroci tako pustijo risbe ali celo svoje igrače in sicer zato, da si zagotovijo analitikovo ukvarjanje z njim tudi v času, ko nimata obravnave. Pomembno je, da analitik take sanje hrani v sebi do naslednjega srečanja; otrok postopoma pridobiva občutek, da je stalno prisoten v analitikovih mislih, tako razvija tudi občutek kontinuiranosti in povezanosti. A sanje ob koncu seanse so lahko tudi poskus rahljanja strogo postavljenih analitičnih meja – nekaj, kar otroci in še posebej najstniki radi počnejo.

V kakšni meri lahko mali pacienti predstavijo sanje analitiku med seanso je predvsem odvisno od razvoja govora, besednega zaklada in kognitivnega razvoja pa tudi od sposobnosti razlikovati med notranjim in zunanjim svetom. Otroci težje povejo sanje, ki so zanje preveč ogrožajoče in realistične - kot da obstaja nevarnost, da se bodo se z aktom ubesedenja dejansko uresničile. Drugi otroci lahko dojemajo sanje kot nekaj tujega in jih neposredno ne povezujejo s sabo - kot da so sanje nekaj, kar prihaja od zunaj in ne od znotraj (Rambert, v Jokipaltio, 1982). Včasih pa rečejo: »Ne povem ti svojih sanj!« Bojijo se, da bo v sanjah analitik prebral otroške misli, želje in strahove,

ki jih želi otrok skriti tako pred analitikom kot tudi pred sabo. Mlajši otroci, ki imajo izrazito simptomatiko, povezano z zadovoljevanjem infantilnih seksualnih potreb, po opažanju Edithe Sterbe (v Blom, 1960) večkrat poročajo o sanjah. Nekoliko starejši šolski otroci so bolj osredotočeni na realna dogajanja, šolo in odnosih. Manj so zainteresirani za raziskovanje sanj, razen otrok z izrazitimi obsesivno-kompulzivnimi vzorci, za katere zapisovanje in poročanje sanj predstavlja intelektualni užitek (Bloom, 1960).

Nekatere otroške sanje lahko razumemo kot pokazatelj, da je pacient »obrnil nov list«, kot to poimenuje Quinodoz (1999). Pri otroku take sanje odražajo predvsem napredek v razvoju, torej trenutek, ko so se že zgodile ali šele nastajajo določene strukturne spremembe - na primer, ko določeni obrambni mehanizmi popustijo ali pa se ojačajo novi, bolj uporabni načini spopadanja z notranjimi konflikti, ki peljejo k izboljšanju objektivnih odnosov.

Otroške sanje v določenih razvojnih dobah

Otroške sanje živo izražajo to, kar je v danem obdobju najpomembnejše za otrokov psihofizični razvoj, njegove razvojne naloge, aktualne zmožnosti in čustvene težave. Pri najmlajših otrocih (včasih tudi pri starejših), lahko izražajo vsebine, povezane s toaletnim treningom. Kasneje gre lahko za ojdipske konflikte, strasti in strahove, predelavo občutkov ob rojstvu sorojenca ali separacijske težave; ali pa sanje izražajo pomembne dogodke v družini, ki čustveno prevzamejo otrokove starše, kot na primer smrt bližnje osebe; ali pa gre za spremembe kot so selitev ali prehod iz vrtca v šolo, ali pa se sanje ukvarjajo z boleznimi, poškodbami, dogodki, ki so prestrašili otroka itd. – vse to se odraža v otroških sanjah.

V psihoanalitični literaturi je predstavljeno več primerov otroških obravnav, na podlagi katerih je moč izdvojiti teme, ki se pogosto pojavljajo pri otrocih različne starosti (Despert, 1949, Rambert, v Jokipaltio, 1982).

Otroci okrog drugega leta pogosto sanjajo, da so bili ugriznjeni, požrti ali preganjani in nikoli, da so koga ugriznili sami. V budnem stanju tako majhni otroci precej odkrito izražajo svojo agresivnost – se grizejo, tepejo, hitro udarijo, če jim kaj ni prav. A izraziti nezavedni mehanizmi projekcije jim ne pustijo, da bi to agresijo povezali s sabo in jo lažje pripišejo drugemu, kot se to lahko vidi tudi v otrokovih sanjah. Podobno otrokovi starši v sanjah malih otrok nikoli ne nastopajo kot jezni ali kaznujoči. Susan Isaacs (1932, v Ablon and Mack, 1980), ki je poglobila idejo Melanie Klein o nezavedni fantaziji, opisuje 14 mesecev starega fantka, ki se zbudi s strahom, da ga lahko ugrizne beli zajček. Psihoanalitičarka ponudi razumevanje otrokovega notranjega sveta – fantek se ne zaveda lastnih napadov na materino dojko, ko jo med sesanjem grize, in lastne agresivne

impulze pripisuje drugemu – v njegovi nezavedni fantaziji beli dojki z zobmi. V sanjah se bela dojka preobrne v belega zajčka, ki ga hoče ugrizniti in ki se ga fantek boji. Tukaj se vidi, kako je svet malega otroka zožen na relacijo med njim, njegovimi potrebami in dojko, ki ga hrani, ko je lačen in ki jo lahko ugrizne in tako izrazi jezo, ker dojke ni na razpolago takoj, ko jo potrebuje. Vidi se, kako otrok v nezavedni fantaziji dojema svet kot ne-ločen od sebe in je dojemanje sveta popačeno tako, da je otroku težko ločiti, kaj je njegovo in kaj pripada drugemu. Težko razlikuje tudi resničnost od vsemogočne fantazijske predstave. Resnični svet se lahko prelije v sanjski.

Mack (1965, v Ablon and Mack, 1980) opisuje 13 mesecev starega fantka, ki je med očitno nočno moro kričal »brum brum« in predpostavlja, da se je fantek v sanjah ustrašil sesalca. Namreč, ko je tega fantka opazoval podnevi, se je ta na podoben način odzival na sesalec. Kaj je njemu predstavljal sesalec, ta glasni in primikajoči se predmet, ki mu otroci hitro pripisujejo lastnosti živega objekta, ostaja vprašanje.

Posebej izrazite so nočne more, med katerimi otroci kričijo. Običajno sledijo neprijetnemu, morda travmatičnemu dogodku kot so kirurški poseg ali druge težje zdravniške obravnave ali dogodku, ki pusti psihološko travmo kot, na primer, daljšemu obdobju ločenosti od matere v času, ko otroška psiha še ni dovolj zrela za ločenost od primarnega skrbnika ipd.

Sanje predšolskih otrok pogosto odražajo strahove v povezavi z lastno agresivnostjo, a so najbolj izraziti pri fantkih t. i. ojdipovske starosti (okvirno od tretjega do šestega leta starosti). Z občutki strahu in tesnobe fantki sanjajo očetovo smrt in nato poročajo: »Ustrelili so očeta«, »pošast je ubila očeta«, »očetov prijatelj je umrl« ipd. Na ta način se jim uresniči ojdipovska želja znebiti se očeta, s katerim so v rivalskem odnosu zaradi mamine ljubezni, in posreči se jim izogniti se kastracijski tesnobi, ki običajno sledi taki želji. Prav zaradi strahov pred kastracijo je ojdipska situacija za fantka običajno bolj dramatična. Pri sanjah deklic niso zasledili podobnih vsebin (Jokipaltio, 1982), čeprav imajo lahko otroci obeh spolov prijetne sanje, povezane z infantilno seksualnostjo in včasih tudi s samozadovoljevanjem.

Običajno otroci ne sanjajo neposredno svojih starših, še posebej ne tistih, do katerih po eni strani čutijo strah, po drugi pa jezo. Otrok za ustrezen razvoj rabi idealizirati starša in zato nezaželene lastnosti očeta ali matere hitro pripíše izmišljeni živali oz. predmetu. Kaznovalni oče ali stroga mati se v sanjah npr. preoblikujeta v zastrašujočo, veliko in nadnaravno močno žival (ali pa morda v sesalec?). Tako se starši v sanjah prelevijo v pošasti, coprnice, tatove, duhove, čarovnike, kralje, robote ipd. Na podoben način se lahko ukvarjamo z otroškimi strahovi pred liki iz pravljic, knjig in risank, ki jih lahko razumemo kot premestitev starševskih figur.

V sanjah, ki sledijo rojstvu sorojenca, se otroku večkrat uresniči želja, da drugega otroka ni in je on še vedno najpomembnejši za svoje starše. Brez občutkov slabe vesti sanja otrok dom, v

katerem ni prostora za novega družinskega člana in torej ni niti otrokove sovražne nastrojenosti proti sorojencu, ni občutkov krivde, obstaja le idealizirano stanje družine pred rojstvom sorojenca. Hkrati lahko take sanje otroku pomagajo čustveno prebaviti rojstvo sorojenca, občutke ljubosumja in sovraštva.

Včasih otroci sanjajo lastno smrt - kako se utopijo ali umrejo pri požaru. Nočne more, zaradi katerih se otroci ponoči zbujejo ali se teh sanj s tesnobo in strahom spominjajo zjutraj, zahtevajo prisotnost drugega, prisotnost odrasle osebe, ki otroku pomaga zaznati razliko med sanjami in resničnostjo.

Vloga odrasle osebe pri predelavi otrokovih sanj

Ko odrasli posluša otrokovo pripovedovanje sanj in jih komentira, s svojim razmišljanjem in razumevanjem sanj odkriva otroku novo dimenzijo. Ob pripovedovanju sanj se otrok skupaj z odraslim ozira na težko čustveno izkušnjo nočne more. Na ta način izkušnjo podoživi še enkrat, a kvalitativno drugače. Ko pri »ponovnem sanjanju nočne more« ni več sam, ampak je z odraslim, postane nočna mora bolj obvladljiva in ni več tako zastrašujoča. S tem, da odrasla oseba reče otroku: »To so le sanje!«, - mu pomaga utrditi mejo med njegovim notranjim svetom in zunanjo resničnostjo. Ponavljanje izkušnje - tako rekoč - sanjanja težjih čustvenih doživljanj skupaj z odraslim lahko pelje k razvoju otrokove zmožnosti sanjati, sanjariti in razmišljati.

Zmožnost za simboliziranje, katerega glavni izraz je mišljenje, posreduje otroku že mati oz. otrokov skrbnik. Ko mati zmore zdržati in kontejnirati čustva, impulze in počutja, ki so otroku nevzdržna, te arhaične elemente tudi simbolizira in mu jih vrača v bolj simbolni in torej manj grozeči, lažje sprejemljivi obliki. Na ta način ne le umirja otrokove notranje duhove, temveč razvija pri otroku tudi samo mišljenje. Pri otroku lahko raven zmožnosti za simbolizacijo opazujemo tudi v formalni in vsebinski zgradbi njegovih sanj. Tipični primer nesimboliziranih sanjskih vsebin so nočne more, ki so praviloma povsem neposredne, torej brez sekundarne simbolne obdelave.

Sanje in predelava sanj travmatiziranih otrok

Še posebej je simbolizacija pomembna za otroke s težjimi travmatskimi izkušnjami, katerih zmožnost za sanjanje so omejene. Root (1960, v Blom, 1960) je v svoji raziskavi predstavil skupino šestih otrok predpubertetne in zgodnje pubertetne starosti, ki so imeli neprijetne sanje. Če so se teh sanj spomnili, so o njih neradi razmišljali in govorili. Eno dekle je dejalo: »Sanj se ne

spomnim. So preveč neprijetne in o njih ne razmišljam.« Kot je ugotovil Root, so vsi otroci tudi v budnem stanju trpeli zaradi neprijetnih fantazij, stalne splošne tesnobe, napetosti ter mnogih razočaranj. Za te otroke je bila značilna hiperstimulacija gonov, saj so izhajali iz družin, v katerih je bilo v zraku intenzivno gonsko vzburjanje in seksualizacija odnosov, po drugi strani pa tudi več prepovedi in kontrole s strani staršev. V sanjah so se ti otroci skušali znebiti napetosti in prihajalo je do doživljanj orgazma. Kljub fizični sprostitvi preko orgazma so bile te sanje nočne more in nočne groze, v katerih je bilo več občutkov neugodja in nemoči (Root, 1960). To, kar se lahko kaže kot gonska napetost in večje zanimanje za seksualnost, je lahko odraz splošne čustvene tenzije. Zaradi pomanjkanja starševskega kontejniranja otrokove čustvene tenzije in posledično omejene otrokove zmožnosti obvladovati jo, napetost ostaja, se kopiči v otrokovem telesu in se lahko kaže kot seksualizacija, ki stalno išče svojo sprostitev. To je lažje opaziti pri najstnikih, a podobno vedenje lahko opazamo tudi pri mlajših otrocih, ki iščejo sprostitev preko samozadovoljevanja in tudi med spancem. Tako tudi sanje, ki naj bi otroku pomagale predelovati njegova doživljanja, ostajajo na konkretnem nivoju kot ponavljanje izkušnje budnega stanja. Dokler ta otrok nima odrasle osebe, ki mu lahko prisluhne in pomaga osmisliti vsebine ter občutke, napetost ostaja in išče sprostitev, ki za otroka nikoli ni zares zadovoljiva.

Med otroško psihoanalitično obravnavo travmatizirani otroci ne omenjajo sanj, ker jih nimajo, ali pa jim spominjanje sanj vzame veliko energije. Zmožnost za igro je pri takih otrocih omejena, včasih tudi niso zmožni igranja. Kar se tiče risb in fantazijskih zgodb pa jih ti otroci običajno pripovedujejo v neskončnost. Če bi se odrasli skušali posvetiti tolmačenju simbolnih vsebin, bi se lahko pri tem povsem izgubili. Taki otroci lahko kompulzivno rišejo, a iz teh risb ne znajo sestaviti nobene zgodbe. Namen risanja je znebiti se motenj in napetosti, ki jih čutijo, podobno kot pri samozadovoljevanju. Na isti način uporabljajo analitika, ki ga zatopijo s količino risb in pseudo-simbolov. Tako analitiku na čustveni ravni nezavedno sporočajo to, kar čutijo sami – preplavljenost, napetost, nemoč. Analitik lahko v svojem kontratransferju začuti otrokovo potrebo po odrasli osebi, ki bi zmogla tesnobe kontejnirati in osmisliti. Le preko procesa skupnega osmišljanja otrokovih težkih doživetij se lahko v otrokovem notranjem svetu pojavi prostor za razmišljanje. Tako se povečajo zmožnosti za igro, sanjarjenje in sanjanje.

Sanjarjanje (reverie), kontejniranje in sanjanje

Za razliko od živalskega sveta, v katerem se mladički rodijo pripravljene za življenje, dojenčkov razvoj ni predstavljen brez skrbnika. Kot je pisal Winnicott (1957), dojenček sam ne obstaja, temveč le dojenček in njegov skrbnik, od katerega je popolnoma odvisen njegov fizični in psihični razvoj. Prvi otroški strahovi so povezani z njegovim preživetjem. Strah smrti je lahko pri

dojenčku močan in ga načeloma izraža preko joka, a včasih je težko prepoznati, kaj dojenčkov neutolažljivi jok pomeni. Od rojstva naprej mati skupaj z dojenčkom doživlja in, tako rekoč, sanja njegova prva doživljanja. V naravnem stanju stalnega miselnega, čustvenega in fizičnega ukvarjanja z dojenčkom je mati naravnana na uglaševanje z njegovimi potrebami in občutki. Ko mati tolaži dojenčkov jok, ga močno drži v naročju, in ko sama preživi to močno čustveno stisko, se morda začne gibati ali plesati ali peti ali se spominjati česa svojega in se z dojenčkom pogovarjati. Tako materinsko sanjarjenje – reverie – omogoča proces kontejniranja oz. psihološke prebave prej nepredstavljljive izkušnje. Nepojemljivi, vseobsežni in preplavljajoč občutek groze, ki je povezan s strahom smrti, postaja obvladljiv in ne več tako ogrožajoč, ko je dojenček v maminem naročju. Ko mati drži dojenčka, s tem mentalno »drži« tudi dojenčkova doživljanja, pravi Winnicott (1960). Bion (1962) pa poudarja materino sposobnost ta doživljanja čustveno in simbolno predelovati oz. prebavljati. Ob vsakem takem napornem čustvovanju otrok sprejema in postopoma ponotranja materino sposobnost čustvene in simbolne predelave. Tako se gradi in postopoma razvija otrokov miselni aparat, kot temu pravi Bion, in s tem njegova sposobnost sanjariti, sanjati in razmišljati (Bion, 1962).

A materine zmožnosti kontejniranja so lahko omejene. V primerih, ko dojenčkova stiska, ki jo mati podoživi kot svojo, mater povsem preplavi, ji ne uspe prepustiti se sanjarjenju - tudi tako izkušnjo ponotranji otrok. Otrok prepogosto nemočnega skrbnika bo psihološko manj opremljen za nadaljnje predelovanje življenjskih izkušenj in bo bolj izpostavljen psihološkim travmam. Nočne more, ki sledijo travmatskim izkušnjam, ostanejo konkretne in so odraz tega, da se je proces prebavljanja in s tem osmišljanja, razumevanja in sprejemanja težje čustvene izkušnje zaustavil.

Različne težave pri razvoju mišljenja (ki je neposredno povezano s čustveno predelavo) lahko nastanejo tudi takrat, ko mater čustveno ni na razpolago dojenčku. Gre za t. i. »mrtvo mati« (Green, 1983), ki je fizično prisotna, na čustveni in miselni ravni pa odsotna oz. preobremenjena z nečim ali nekom drugim. Pogosto gre za depresivno mati, ki je doživela izgube, ki jih ni znala čustveno predelati. Taki materi se je težko uglasiti z dojenčkom. Dojenčkove stiske ne zmore podoživeti kot lastne. Tudi če se pri fizični negi dojenčka močno trudi, mu s svojo nezmožnostjo podeliti čustvene izkušnje sporoča, da obstajajo deli dojenčka, ki so nesprejemljivi. V njeni zasanjanosti ni prostora za dojenčkova doživljanja. Ta prostor je zaseden z smrtjo starša ali prej nerojenim otrokom ali z otrokovim očetom, ki je ob rojstvu ali pred rojstvom zapustil družino, se pravi z nekim tako ali drugače mrtvim objektom, v zvezi s katerim še ni bil zaključen proces žalovanja. Dojenček, katerega psiha se gradi preko projiciranja nepredstavljljivih izkušenj in ponotranjenja neustrezne in neučinkovite predelave izkušenj (ko se mati npr. čustveno ne odzove na njegov jok in sanjari o mrtvem objektu) postopoma ponotranji ta tujek, mrtvi objekt, ki je lahko

kasneje prisoten v otrokovih sanjah in tekom življenja omejuje procese kontejniranja. Sposobnost sanjanja in sanjarjenja je pri takem otroku omejena.

Vinjeta o otroku, ki »spi, a ne sanja« (Marta Badoni)

Ko se s takim otrokom srečamo v psihoanalitični ordinaciji, mu lahko nudimo svojo sposobnost sanjariti o njem in njegovih izkušnjah. Obravnava otroka, katerega zmožnosti sanjati in sanjariti so omejene, je vedno izziv za analitika, ker tak otrok potrebuje več čustvene angažiranosti. Obravnava ni možna brez analitikove uglasitve na čustveno stisko otroka - ko jo na tak ali drugačen način doživi kot svojo, a hkrati ohrani analitične sposobnosti, jo opazuje in o njej sanjari.

Milanska psihoanalitičarka Marta Badoni (2004) je na eni od psihoanalitičnih šol za psihoanalizo otrok in mladostnikov, ki jo je organiziral Evropski psihoanalitični inštitut Han Groen Prakken, predstavila primer psihoanalitične obravnave fantka Ahila, ki je rad spal, celo med seansami, a ni bil zmožen sanjati. Predstavi seanso, ki je obrnila list v Ahilovi zgodbi.

Ahil pride na seanso, se usede za mizo in nanj položi svojo glavo, kot da spi. Ahilov spanec služi izogibanju stika bodisi s samim sabo (ko gre za duševno bolečino, s katero težko shaja) bodisi z drugimi. Tokrat si želi prespati seanso, da bi se na ta način izognil stiku z analitičarko. Potegne se v svoj svet, kamor ni dostopa. Nekaj časa tudi analitičarka ostaja tiho, nato začne risati. Risanje je njeno sanjarjenje o Ahilu, ki se mu prepusti. Badonijeva riše, kako doživlja seanso, čas in prostor, ki ju Ahil ne želi deliti z njo. Analitičarka razmišlja o skupnem prostoru, v katerem je težko vzdušje, a tudi upanje. Badonijeva riše in nič ne govori, nato pa prične hkrati zapisovati zgodbo. Po dvajsetih minutah se ji slučajno zlomi svinčnik. Ahil dvigne glavo in pravi: »Tak hrup ustvarjaš s svojimi svinčniki, da si me zbudila... Kaj pa počneš?« »Pišem zgodbo,« odgovori. Ahil prosi, da mu je prebere.

«Nekoč so bile tri hiše. V eni je živela zelo jezen človek, ki je bila tako jezen, da se je od jeze iz njegove hiše kadilo. Nihče se mu ni upal približati. Hodil je v službo in nikamor drugam, ni imel časa za igro ali branje časopisa. Celo iz njegovega avta se je kadilo. Druga hiša je imela anteno. Tam je živel človek, ki nikoli ni zapustil svoje hiše. Pravzaprav si je mislil, da s svojo anteno lahko nadzira cel svet. Tako močna je bila njegova antena. Včasih se je sicer zlomila, a je k njemu vsakič prišel nek gospod in jo popravil. Tretja hiša pa je bila hiša sanj in je stala daleč v gozdu. Vsi, ki so prihajali noter, so se z veseljem ulegli med odeje in začeli sanjati. Gozdne živali so postale zelo radovedne, kaj se v tej hiši dogaja. A da prideš do te hiše, moraš prečkati zelo velik in prazen prostor, kar pa ni bilo enostavno, saj se takrat vidijo vse pomanjkljivosti.»

Ahil komentira: »Antene niso tako močne, če so se zlomile.« Nato postane pozoren na hišo sanj. »To risbo morava dokončati, ker nisi narisala gozdnih živali. Jaz znam narisati jelena.« Zanimivo, da je bil Ahil prej vedno zadržan glede svojih sposobnosti za risanje. Tako, pravi Badonijeva, je v tistem trenutku Ahil začel sanjati. Zgodba, ki si jo je zmisllila analitičarka, je postala zgodba, ki sta jo misllila skupaj. Marta Badoni reče: »Jelen se počuti osamljeno. Res pa je, da ima kar velike rogove, kar lahko vzbuja zavist pri drugih živalih. A včasih se počuti sam, ker mu rogovi ne pustijo prosto sprehajati se po gozdu.« Ahil doda svojo plat zgodbi: »Njegovi rogovi so se zapletle v veje. Nekoč je srečal prelepe ptice in jih vprašal, če si želijo postati njegovi prijatelji. Tako so se začeli igrati skupaj.« Marta: »Ptice se lahko uležejo na jelenove rogove. Hvaležne so mu in srečne so, da so našle takega prijatelja. Ahil odgovori v imenu jelena: »Ptice so bile z menoj zelo prijazne in živali niso več tako zavistne.« Nato nadaljuje: »Nekoč so jelen in ptice srečali dihurja in metulja. Zaradi smrdečega dihurja so vse živali padle v nezavest. Zaradi njegovega smradu so ptice padle dol, tudi metulj in jelen, v bistvu so vse živali padle dol, celo listi dreves. Ta smrad se je razširil celo v hišo sanj in v hišo z anteno. Prišel je čez dimnik in onesvestil vse prebivalce. Tako močan je bil, da je dosegel hišo, iz katere se je kadilo in je stopil noter čez dimnik, čez vrata in v avto. Enkrat pa se je dihurjev smrad ustavil in potem so vsi vstali. Še nekaj dni je tu in tam smrdelo po dihurju, a potem je bilo konec in so vsi vstali.«

V komentarjih k predstavljeni seansi Marta Badoni razume zgodbo o treh hišah, ki jo je od nje kasneje prevzel Ahil, kot njegove sanje. Njene sanje o Ahilu pa zasledimo v zgodbi, ki jo je ustvarila, ko je o njem razmišljala – vse hiše predstavljajo notranji svet Ahila. Kako ga včasih prevzame jeza, da odganja vse od sebe. Kako je zanj pomembno, da se umakne v svojo hiško kot polžek in si ne upa pokukati ven, ker se ne počuti dovolj varno. Kako uporablja onnipotenco za zaščito sebe, a se potem ustraši, da ga bo zavist drugih – kar je projekcija njegove zavisti – napravila osamljenega. Iz njegove zgodovine vemo, da ga je mati uporabljala za projekcijo lastnih tesnob in strahov, in se je moral zaščititi, se umakniti iz stika z drugimi, da bi se obvaroval pred projekcijami drugih.

Analitičarkina uglašenost na Ahilove potrebe je fascinantna. Na začetku ga pusti pri miru v njegovi hiški. Ve, da ima kljub odmaknjenosti napete antene, ki so vedno na preži in ki mu dajejo občutek vsemogočne kontrole. A verjame v Ahila. Verjame, da se bo v njem kljub omejitvam in pomanjkanju določenih kapacitet prebudila otroška radovednost. Tako se tudi zgodi. Prav ta radovednost, epistemološki gon, se prebudi, »vstane« v Ahilu in ga spravi ven iz njegove hiške. Počuti se dovolj varno, da izkaže zanimanje za početje analitičarke in se odzove na podobe, ki mu jih ponuja. V tem vidimo razumevanje in uskladitev analitičarkinih predstav z Ahilovim notranjim svetom. Zgodba o hiškah kreira prehodni prostor, kjer se srečujeta notranja in zunanja realnost –

slednjo predstavlja analitičarka. Preko svoje zgodbe mu nudi prostor, v katerem otrok lahko ustvarja in se v tej ustvarjalnosti počuti vsemogočnega (spomnimo, kako je izjavil, da zna risati jelena, čeprav je prej bil zelo zadržan glede risanja). Zanimivo, kako je v zgodbo vpeljal smrdljivega dihurja. Badonijeva doda, da je večkrat spustil veter med seansami in jo z nezaupanjem gledal, kako se bo na to odzvala. Takrat teh dejanj ni interpretirala, saj bi interpretacije otrok doživel kot preganjalne. A Badonijeva zase pravi, da so bili to morda trenutki, ko je ona »padla v nezavest« oz. ni bila zmožna osmisliti in ubesediti pomen Ahilovih vetrov. Tako kot dihurji s svojim smradom označijo svoj prostor in tako odganjajo druge živali, se je to večkrat zgodilo Ahilu tik pred zaključkom seanse, ko naj bi v ordinacijo vstopili drugi otroci. Te ideje analitičarka zadrži zase. A njena in nato njegova zgodba povesta vse. V Ahilu se vzbudijo nove predstave in zdaj najde besede, ki mu jih uspe predati analitičarki in tako predelati v sebi. To, kar so bila dejanja brez pomena, se pretvori v nekaj simbolnega in torej prebavljivega. »Sanjarjanje«– piše Badonijeva, - »je istočasno sen in interpretacija. Sanje iz telesnih občutkov producirajo predstave, interpretacija pa podeli pomen senzorni aktivnosti.«

Ahil, spremenjen v dihurja, stopi izza dejanj in doseže svet predstav. Druge intervencije so za Ahila le hrup. Ko je hrup močan, ni sposoben misliti. Analitičarka opisuje, kako se je pred to seanso večkrat znašla v situacijah, ko je »izgubljala nezavest«, saj tudi ona ni bila zmožna misliti, ker je porabljala večino energije za to, da je Ahilu preprečevala destruktivna dejanja in za - kot pravi - tiranski transfer. Premik je nastal, ko ji je uspelo najti prostor v sebi, kjer je lahko sanjara. Pomagalo je tudi, ko je Ahilu pokazala, da mu brez njegove pomoči ne bo znala pomagati. Ko analitik pokaže, da ni vsemogočen, sporoči pacientu, da v pacientu obstaja mišljenje - sposobnost misliti misli, kot temu pravi Bion. Obstoj analitikovega mišljenja in ustvarjalnosti pomaga pacientu ozavestiti obstoj lastnih misli, čustev in torej sebe. To je posebej pomembno pri pacientih-otrocih, ki pridejo v obravnavo z občutkom, da jim ni dovoljeno čutiti in misliti.

Zaključek

Sanjanje kot proces ustvarjanja sanj je večinoma nezavedni proces, ki poteka med spancem. A poteka tudi v budnem stanju. Tako kot zvezdni sij na nebu vidimo šele ponoči, to ne pomeni, da zvezde ne obstajajo, ko jih zakrije sončni sij. Sanjanje je nezavedni proces ustvarjanja pomena doživetjem. Za otroke rečemo, da v sanjah rastejo. A to lahko razumemo tudi kot psihološko rast. Preko sanjanja otrok na nezavednem nivoju ustvarja nove povezave. Novi smisli lahko oživijo le preko komunikacije z drugim in predvsem z odraslo osebo. Še posebej so ti odnosi pomembni pri osmišljanju težjih življenjskih izkušenj, ki pri otroku povzročajo več čustvenih odzivov, s katerimi težko shaja.

Ko zaradi različnih vzrokov otrokovemu skrbniku spodleti pri osmišljanju otrokovih doživljanj, mu pri tem lahko pomaga druga odrasla oseba, npr. usposobljen otroški psihoterapevt oz. psihoanalitik. Pri delu z otrokom še vedno igra ključno vlogo stik s starši. Občasna srečanja služijo kontejniranju starševskih stisk. Ko je vzpostavljen dober terapevtski stik, terapevtski okvir in prostor služita povečanju notranjega prostora starša, ki bo posledično v večji meri zmožen kontejnirati svojega otroka.

Literatura:

Ablon, S.L. and Mack, J.E. (1980). *Children's Dreams Reconsidered*. Psychoanal. St. Child, 35:179-217

Badoni, M. (2004) *Reverie: Between Dream and Interpretation*. School for Child and Adolescence Psychoanalysis organized by PIEE Han-Groen Prakken.

Bion, W.R. (1962). *The Psycho-Analytic Study of Thinking*. Int. J. Psycho-Anal., 43:306-310

Blom, G.E. (1960). *Panel Reports—The Role of the Dream in Child Analysis*. J. Amer. Psychoanal. Assn., 8:517-525

Jokipaltio, L. (1982). *Dreams in Child Psychoanalysis*. Scand. Psychoanal. Rev., 5(1):31-47

Freud, S. (1900). *The Interpretation of Dreams*. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume IV (1900): *The Interpretation of Dreams (First Part)*, ix-627

Freud, S. (1916). *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XV (1915-1916): *Introductory Lectures on Psycho-analysis (Parts I and II)*, 1-240

Green, A. (1983) *The dead mother. On Private Madness*, London: Hogarth Press, 1986, pp. 142-173.

Quinodoz, J. (1999). *Dreams that Turn Over a Page*. Int. J. Psycho-Anal., 80(2):225-238

Winnicott D. W. (1957) *The Child and the Family*. London: Tavistock,

Winnicott, D.W. (1960). *The Theory of the Parent-Infant Relationship*. Int. J. Psycho-Anal., 41:585-595